

זה הדבר

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לִכְהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בָּקָר וְאַיִלִם שְׁנַיִם תְּמִימִם: (שמות כט א).¹

רמב"ן ויקרא פרק ט פסוקים ב-ג – "זה הדבר" של פרשת שמיני

ורבי אברהם אמר (בפסוק ו) כי טעם "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו", שכבר אמר להם משה זה הדבר. ואם כן, יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך, קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה'...²

והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן ליי" (שמות כט א), כי שם לא צוה רק על המילואים. ובשבעת הימים וקרבתיהם מלאו ימי מילואיהם.³ כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם, כענין מנחת חביתים לדורות ביום הימשך אותו (לעיל ו יג-יד).⁴ ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו, כי כאשר צוה "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם",⁵ עדיין לא נעשה העגל, כאשר פירשתי (שם ח ב), לכך לא הזכירם שם. ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כט א) כי הפר לכפר על מעשה העגל, אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם, והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל.⁶

רמב"ן ויקרא פרק ח פסוק ב – הציווי על המשכן (פרשות תרומה ותצוה) קדם לחטא העגל

ועל דרך הישר, נצטוו משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל, וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישירה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת, וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל (שם לה א).⁷

¹ הרבה "זה הדבר" יש לנו במקרא: בפרשת המן (שמות טז טז), בציווי השני על התרומה בפרשת ויקהל (שמות לה ד), בפרשת שחוט חוץ (ויקרא יז ב), בציווי על נדרים לראשי המטות (במדבר ל ב), בפרשת נישואי בנות צלפחד ועוד. אך אותו מעניין "זה הדבר" שבפרשת צו (ויקרא ח ה) ובפרשת שמיני (ויקרא ט ו) משום ששניהם שייכים ל"זה הדבר" שבפרשתנו. שלושתם קשורים בקריבת (חניכת, כהונת) אהרן ובניו וקידושם לעבודת הכהונה במשכן. ומאליה עולה השאלה, איך מתקשרים שלושה "זה הדבר" אלה ואיך נבין את החזרה המפורטת של חניכת אהרן ובניו שציוויה בפרשתנו וביצועה בספר ויקרא, סוף פרשת צו ותחילת פרשת שמיני.

² כיון שהערנו על הקשר של "זה הדבר" בפרשתנו עם "זה הדבר" של כהונת אהרן ובניו בשמונת ימי המילואים של ספר ויקרא, לא נימלט מהעניין, הגם שלא זו עיקר מגמתנו בדף זה והדברים אולי שייכים יותר לספר ויקרא, פרשות צו ושמיני. אכן עזרא, כפי שהוא מצוטט ע"י רמב"ן, מציע שבפסוק בפרשת שמיני: "זה הדבר אשר צוה ה'" אין בהכרח הכוונה לציווי חדש כעת, אלא לאזכור "זה הדבר" קודם שכבר צוה אבל טרם בוצע. כך הוא מקשר את פרשת שמיני אחורה לפרשת צו ואת היום השמיני לשבעת ימי המילואים. ורש"י בפרשת צו (ויקרא ח ב) הולך עוד יותר אחורה ומקשר את כל הציווי בפרשות ויקרא לפרשתנו שהיא עיקר הציווי: "אלו הנאמרים בענין צוואת המלואים בואתה תצוה. ועכשיו ביום הראשון חזר וזרזו בשעת מעשה ... דברים שאני עושה לפניכם ציווי הקב"ה לעשות ... כל העניין הזה פירשתי בואתה תצוה". ורמב"ן חולק ולא מסכים לא עם אכן עזרא ולא עם רש"י.

³ שבעת ימי המילואים לחוד (ותואמים את פרשת תצוה) והיום השמיני לחוד, מדגיש רמב"ן.

⁴ קרבן מנחה שכל כהן שנחנך לעבודה מביא. ראו רש"י, רשב"ם ושאר פרשני המקרא על פסוקים אלה בפרשת צו.

⁵ בפרשתנו, הפסוק שהבאנו בראש הדף.

⁶ יש התאמה מלאה בין הקרבנות שנמנים בפרשתנו ואלה שבסוף פרשת צו – שבעת ימי המילואים. בשניהם: פר אחד לחטאת, איל לעולה ואיל שלמים למילואים. אבל החניכה הנוספת של היום השמיני, היא עניין חדש שלא נזכר בפרשה שלנו (ולא בפרשת צו). "וזה הדבר" הוא דבר חדש שאי אפשר לקשור אותו לשום ציווי קודם, לא זה של פרשת צו ולא זה של פרשתנו. דיוק זה מנוצל ע"י רמב"ן על מנת להגן על שיטתו שהציווי על המשכן קדם לחטא העגל ופרשיות התורה הן כסדרן, אין צורך להזיזן ממקומן ואין צורך להשתמש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" (כלל שמצוי בחז"ל, אבל רמב"ן טוען שיש לנקוט בו רק במקרים הכרחיים, כגון בפרשיות שבתחילת ספר במדבר, ראו בדברינו [אין מוקדם ומאוחר בפרשני המקרא](#)). זאת, בניגוד לשיטת רש"י (ומדרשי חז"ל רבים) שהציווי על הקמת המשכן נאמר לאחר מעשה העגל, ביום רדת משה עם הלוחות השניים, ביום הכיפורים (שבירת הלוחות במעשה העגל היה ביז' בתמוז). לפי שיטת רמב"ן פרשת תרומה ותצוה, וממילא גם העניין בו אנו עוסקים, במקומן הם עומדות. זו הייתה התכנית המקורית. שבעת ימי מילואים ופר חטאת הוא "לחטא על המזבח" (ראו ספרא צו מכילתא דמילואים פרשה א שדן בפר החטאת, שיכול לסייע לרמב"ן כנגד כל המדרשים המסייעים לרש"י). אבל פרשות ספר ויקרא, בוודאי אחרי חטא העגל הן. בא מעשה העגל והוסיף את עגל בן בקר של היום השמיני לכפר על מעשה העגל. עגל כנגד עגל ולא פר כנגד עגל. ראו בדברינו [כפרת אהרן וכפרת העם](#) בפרשת שמיני. פירוש זה של רמב"ן, משלים את שיטתו שמות נדב ואביהו קשור עם חטא העגל (ורש"י יאמר, אולי, שמוותם קשור באירוע שבשמות כד: "וְאֵל אֶצִּיל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיִּאֲכָלוּ וַיִּשְׁתּוּ").

⁷ כיון שנגררו למחלוקת רש"י ורמב"ן בנושא מיקום הציווי על המשכן; האם פרשות תרומה ותצוה במקומן הן עומדות, לפני חטא העגל או לאחריו, נביא מקורות נוספים למי שירצה להעמיק בנושא. ראו עיקר המחלוקת בתחילת פרשת ויקהל, בפירושי רש"י ורמב"ן לשמות לה א. וכן רש"י שמות לא יח, שמות ל טז. ובמדרשי חז"ל, כל המקומות בהם נאמר הביטוי: "יבוא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל" (ספרי דברים פיסקא א, שמות רבה נא ועוד). וכבר דנו בנושא זה בדף [אימתי נאמרה למשה פרשה זו](#) בפרשת תרומה. ואם נשוב לרמב"ן בו עיקר עיסוקנו, הנה דווקא בפירושו לפסוק יד בפרק כט בפרשתנו נראה כאילו חזר בו כשהוא אומר: "והיה פר חטאת זה (של שבעת ימי המילואים) לכפר על מעשה העגל" ואכן, נושאי כלי רמב"ן התקשו מאד בפירוש זה.

מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן יג – משה חונך את אהרן ובניו

וזה הדבר אשר תעשה להם ... התחיל מלמדו היאך יהו מטהרין ואוכלין בקדשים, היאך יהו טובלין ואוכלין בתרומה. היאך יהו מתקדשין ואוכלין בטהרות. סדר לו קדושות טהרות.⁸

גמרא תענית דף ל ע"ב – מבנות צלפחד לכל בת יורשת

רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים. ... חמישה עשר באב מאי היא? – אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש? "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד" (במדבר לו ו) – דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.¹⁰

ירושלמי יומא פרק א הלכה א – קריאת הפרשה

א"ר חנינה: "ועשית לאהרן ולבניו ככה" [שמות כט לה] – כל האמור בפרשה מעכב. ואתיא כיי דמר ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: זה הדבר, וזה הדבר – אפילו קריית הפרשה מעכבת.¹¹

שמות רבה לח א – ההבטחה לאהרן

"וזה הדבר אשר תעשה להם". זהו שכתוב: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" (תהלים קיט פט) – אמר דוד: כשם שאתה אמת, שנאמר: "וה' אלהים אמת" (ירמיה י ל), כך דברך אמת, שנאמר: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" – אל תאמר "בשמים" אלא "בשמים". כשם שמתחילה גזר ונעשו שמים, אף דבר שדברת לקדש את אהרן ואת בניו קיים לעולם, שנאמר: "והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם" (במדבר כה ג). למה כך? "כן יהיה דברי אשר יצא מפי" (ישעיה נה יא). לכך נאמר: "וזה הדבר אשר תעשה להם".¹²

שם סימן ב – בין אדם הראשון ואהרן הכהן

דבר אחר: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". זהו שכתוב: "הלא אתה מקדש ה' אלהי קדשיו לא נמות ה' למשפט שמתו וצור להוכיח וסדנתו" (חבקוק א ב) – עד שלא עמד אדם הראשון ואכל את האילן, כך הייתי אומר: שלא יאכל מן האילן ולא ימות, שנאמר: "הלא אתה מקדש ה' אלהי קדושי ולא נמות" (חבקוק

⁸ פרק כח בפרשתנו פותח במילים: "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו וכו'" ופרק כט בו אנו עוסקים: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". ראו דברינו [אל תקרב הלום – הקרב אליך את אהרן](#), בו הארכנו לדון בנושא שמשא לא זכה לכהונה. והדברים מתחילים עוד במעמד הסנה. אבל זכה משה לחנוך את הכהנים ולקדש אותם, לקרב אותם לכהונתם. ראו ויקרא רבה יא ו: "כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה" (וכן הוא בשמות רבה לא א ורבים אחרים). וביום השמיני התחילו אהרן ובניו לכהן בעצמם. ראו שוב רמב"ן לעיל בו פתחנו: "כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות". ולגבי משה נחלקו במדרשים הנ"ל אם המשיך לכהן לצד אהרן כל ארבעים השנים, אם לאו.

⁹ ראו הפסוק המלא: "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניך תהיין לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיין לנשים". לכאורה, תרתי דסתרי. ומה גם שהמגבלה לא הייתה ברמה של השבט כי אם משפחה ובית אב.

¹⁰ התשובה לסתירה הפנימית לכאורה שבפסוק היא שהאיסור של בת יורשת נחלה להינשא לבן שבט אחר, לא נהג, אם נהג בכלל, אלא בדור נוחלי הארץ. דין זה נלמד מהמילים "זה הדבר שבפסוק והדרשה: "דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה". על ענין זה הרחבנו לדון בדף [יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה](#) וכו' בנות צלפחד בפרשת פנחס.

¹¹ שכחלק מחניכת אהרן ובניו גם קראו את הציווי שאח"כ נכלל בספר התורה. אולי זו 'קריאת הפרשה' הקדומה ביותר. ראו פירוש קרבן העדה על הדף שם: "זה הדבר. וזה הדיבור, שאפילו קריאת פרשת מילואים שנצטווה בואתה תצוה אמר להם לציבור בכ"ג באדר, כשהתחילו המילואים והקהיל את העדה אל פתח אוהל מועד. שנאמר: ותקהל העדה וגומר ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' לעשות. ומקראות הללו בעשיית המילואים בצו את אהרן".

¹² ראו מוטיב זה בצורה חדה עוד יותר במדרש אגדה (בובר) שמות פרק כט: "וזה הדבר אשר תעשה להם. זה שאמר הכתוב: לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט). וכי בשמים בלבד דבריו של הקב"ה נצב ולא בארץ? ומהו דברך נצב בשמים? אלא כשאומר דבר אינו חוזר בו, ואינו מתנחם אלא על הרעה, אבל על הטובה אינו מתנחם. וכן אמר לאהרן שיתן לו הכהונה, וקיים את דבריו, שנאמר: והייתה לו ולזרעו אחריו וגו' (במדבר כה ג), ולא חזרת בך וקיימת את דבריך. וגם כשאמר למשה וזה הדבר אשר תעשה להם, איזה דבר, שאמר לו והייתה לו ולזרעו אחריו. ובמדרש תנחומא בפרשתנו סימן יב: "למשפט עמדו היום המה יאבדו ואתה תעמוד. אתה הוא קיומו של עולם ... ואתה תעמוד בדברך באיזה דבר שדברת לאהרן שתהא הכהונה מתבוססת בידו". כך גם מדרשים רבים אחרים בפרשתנו דורשים על הכהונה שהתבססה או התבררה ביד אהרן. ואנו שואלים: מה היא אותה הבטחה לאהרן שאין הקב"ה יכול לחזור בו ממנה וחייב לעמוד בדברו? מתי ואיפה הובטחה הכהונה לאהרן? ראו איך המדרש נאלץ להישען על הפסוק מפרשת פנחס: "והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם". אלא ששם זה כבר דור שלישי ובעקבות המעשה שעשה פנחס שהרג את זמרי! מה המעשה שעשה אהרן שבזכותו הובטחה לו הכהונה? שהיה עם בני ישראל בשעבוד מצרים בעוד משה ברח למדין? באופן הפוך משום שעשה את העגל? כך או כך, נראה שאולי יש כאן סיוע קל לשיטת רמב"ן ממדרשים אלה. הייתה הבטחה של הכהונה לאהרן בפרשתנו, טרם חטא העגל. והקב"ה שומר לו הבטחה זו גם לאחר החטא.

א(יב).¹³ אלא מפני שביטל צוויך, הבאת עליו מיתה להכות את הבריות, שנאמר: "ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו" (שם). אתה גוזר ואומר: "קדושים תהיו לאלהיכם" (ויקרא כא ו), וכן: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". ריבון העולם, אתה מבקש שנהא קדושים, הסר ממנו המות, שנאמר: "הלוא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות". אמר להם: אי אפשר, "ה' למשפט שמתו".¹⁴

שם סימן ג – הכהנים כתופשי התורה

"לקח פר אחד בן בקר" (כט א). זהו שכתוב: "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם, הוד והדר פועלו וצדקתו עומדת לעד" (תהלים קיא ב-ג). כשהוא רוצה הוא קוראה לשון נקבה, שנאמר: "ויקחו אליך פרה אדומה תמימה" (במדבר יט ב); וכשהוא רוצה הוא קוראו לשון זכר, שנאמר: "לקח פר בן בקר לכפר עליהם על מה שעתידי שנאמר: "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת" (ויקרא ט ב). לכך נאמר: "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם".¹⁵ דבר אחר: שעשה הקב"ה כבוד לאהרן שהלבישו כמלאכי השרת, שנאמר: "ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב ז). א"ר יהודה: מכאן אמרו כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבוא, אלא נמאס מג' דברים שנאמר: "כי אתה הדעת מאסת ואמאסאך מכהן ליי" (הושע ד ו), שכן ג' אלפין יש בו,¹⁶ שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלוייה. אבל אם היה בן תורה, הוא כמלאך שנאמר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב).¹⁷ ואם לאו, ראה מה כתיב: "ארץ עֲפָתָה כמו אופל" (איוב י כב) – זו גיהנום שהרשעים פורחים כעוף.

דבר אחר: "עִיפָתָה" – שהרשעים עייפים בה. ומי ירד לשם? א"ר חמא: מי שאינו רגיל לעשות תלמודו סדרים סדרים ובוועט, שנאמר: "צלמות ולא סדרים" (איוב שם).¹⁸ "ותורה יבקשו מפיהו" – אם יגע בה, אֵלו לא דיו,¹⁹

¹³ ראו הפסוק המלא: "הֲלוֹא אַתָּה מְקַדֵּם ה' אֱלֹהֵי קְדָשִׁי לֹא נָמוּת ה' לְמִשְׁפַּט שְׁמֹתוֹ וְצוֹר לְהוֹכִיחַ יִסְדָּתוֹ". כאן מובא חציו הראשון ובהמשך הדרשה – חציו השני המשלים. פשט הפסוקים שם הוא בהקשר עם נבוכדנצר שמאיים על מלכות יהודה, אבל המדרש נותן לפסוק זה משמעות אוניברסלית.

¹⁴ יש אולי נטייה אנושית לראות את הקדושה כמפלט מהמוות או את המוות כמונע מלהגיע לקדושה. אדם קדוש שמתנזר מהחיים הארציים יכול לסבור בטעות שהוא גם פרש מסופם של החיים, היינו מהמוות. אבל לא כך הוא הדבר בתורה. המוות הוא עובדת יסוד ודווקא בהתחשב בו יש לשאוף לקדושה. חטא אדם הראשון ממנו נגזר שהאדם ימות יום אחד ואינו בן אלמוות, אינו פוטר את האדם מהדרשה לקדושה – קדושה בתוך העולם הזמני. בחילול הקדושה, בחטא נוסף שיעשה, טמון עונש מות מידי ואי השלמת ההזדמנות לחיים גם אם זמניים וארעיים של קדושה. לא יחללו את המקדש פן ימותו. יש כאן אנלוגיה משלימה וגם מהופכת בין אדם הראשון ואהרן הכהן. בכך אנחנו שוב נזקקים לשיטת רש"י והמדרש שהכהונה נתנה לאהרן דווקא אחרי חטא העגל, בדומה לחטא אדם הראשון. ראו מדרש תנחומא בפרשתנו סימן י: "והיה אהרן מתירא שמא יש בלבו של הקב"ה עליו כלום. לפיכך אמר הקב"ה למשה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לרומם ולגדל לאהרן ולבניו בכהונה גדולה ... אילים שנים כנגד שני בניו שעתידין למות. שכל בניו ראויין למות שנאמר (דברים ט) ובאהרן התאנף ה' מאוד להשמידו ... כיון שנתפלל משה עליו דכתיב ואתפלל גם בעד אהרן מתו שנים ונשתיירו שנים". ואהרן ושני בניו שנותרו הוזהרו, לאחר מות אחיהם בפרשת שמיני, באזהרות חמורות שעונשן מיתה על שמירת המקדש (ויקרא פרק י).

¹⁵ הכפרה לאהרן על חטא העגל תהיה פעם ע"י פרה דווקא, כמדרש במדבר רבה יט ח: "משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבוא אמו ותקנה את הצואה, כך אמר הקב"ה: תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל"; ופעם ע"י עגל דווקא כמדרש ספרא שמיני – מכילתא דמילואים אות ג: "יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל". ראו דברינו [קטיגור נעשה סניגור](#) בדפים המיוחדים.

¹⁶ קרי "ואמאסך", אבל כתיב "ואמאסאך" עם שלושה אל"ף. אל"ף שהיא אלף או אלוף מורה על חשיבות וראשון לכל דבר. ראו פירוש רד"ק על הפסוק, שכנראה לא ראה את המדרש וכתב: "ואמאסך – כתיב באל"ף יתירה בין הסמ"ך וכ"ף הנמצא, ולא ידענו ענינה למה נכתבה שם".

¹⁷ לשבט הכהנים יש תפקיד מיוחד. הם אחד משלושה עשר דברים שהם קניינו של הקב"ה: "י"ג דברים כתובין לשמו של הקב"ה, אלו הן: הכסף והזהב הכהנים והלויים וישראל והבכורות והמזבח ותרומה ושמן המשחה ואהל מועד ומלכות בית דוד והקרבתות וארץ יודע מה לעשות. ... הכהנים, דכתיב (שמות כט) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם" (במדבר רבה טו יז). כהן דומה למלאך ה' צבאות אבל ... רק אם בן תורה ותלמיד חכם שיכול להורות לעם. ואם אינו בן תורה: הוא נמאס. ראו דברינו [כי שפתי כהן ישמרו](#) דעת בפרשה זו.

¹⁸ לימוד הסדרים הוא לימוד לפי נושאים, בזמנים בהם כבר הלכה המשנה והתגבשה לסדרים כפי שמוכר לנו היום או אולי בסדר קדום יותר, אבל לא לפי המקרא ולא כמדרשי ההלכה, אלא כשיטת המשנה (ולצדה התוספתא) שיצרה מבנה חדש (והמשך תולדות עם ישראל נוצרו מבנים חדשים בראשם משנה תורה לרמב"ם ושולחן ערוך המיוסד על ארבעה הטורים). ראו ספרי דברים פסקא שו: "יערוך כמטר לקחי, היה רבי מאיר אומר: לעולם הוי כונס דברי תורה כללים. שאם אתה כונס פרטים מייגעים אותך ואי אתה יודע מה לעשות. משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה, אם נוטלם פרט מייגעים אותו ואינו יודע מה לעשות. אבל מצרפם ועושה אותם סלעים ופורט ומוציא בכל מקום שירצה ... כשעירים עלי דשא, כשאדם הולך ללמוד תורה תחילה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני ספרים או שני סדרים ואחר כך נמשכת אחריו כרביבים, לכך נאמר כרביבים עלי עשב". ראו גם ויקרא רבה לד ד: "וכי ימוך אחיך. זהו שכתוב: רש ואיש תככים נפגשו, מאיר עיני שניהם ה' (משלי כט יג). עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' (שם כב ב). רש זהו רש בתורה. ואיש תככים זה ששונה סדר או שני סדרים. עמד רש עם איש תככים וא"ל: השניני פרק אחד – והשנהו; מאיר עיני שניהם ה'. קנו העוה"ז והעוה"ב. עשיר ורש נפגשו – עשיר בתורה רש בתורה. אמר אותו רש לאותו עשיר: השניני פרק אחד, ולא השנהו. אמר לו: מה אני צריך לישב ולהשנותך במשקין או במאימתי קורין? לך ושנה עם שכמותי! עושה כולם ה' – מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טיפש, ומי שעשה לזה טיפש יכול לעשותו חכם".

¹⁹ לא רק התורה שרכש היא שלו.

אלא שהוא נעשה תלמידו של הקב"ה, שנאמר: "וכל בניך למודי ה' " (ישעיה נד ג), וכן: "ולא יכנף עוד מוריד והיו עיניך רואות את מוריד" (שם).²⁰

שם סימן ד – מקרבנות לתורה ולתפילה

דבר אחר: "וזה הדבר אשר תעשה להם". זהו שכתוב: "קחו עמכם דברים" (הושע יד ג). זהו שאמר הכתוב: "ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' " (תהלים כו ו-ז). יכול [אף]²¹ להקריב פרים ואילים? תלמוד לומר: "לשמיע בקול תודה". לפי שישראל אומרים: ריבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, המשיח²² חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו. אנו אין לנו קרבן! אמר להם: "ואם כל עדת ישראל ישגו וגו' "²³ אמרו לו: עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות. אמר להם: דברים אני מבקש, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ", ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים, אלא דברי תורה, שנאמר: "אלה הדברים אשר דבר משה" (דברים א א). אמרו לו: אין אנו יודעים.²⁴ אמר להם: בכו והתפללו לפני ואני מקבל. אבותיכם כשנשתעבדו במצרים, לא בתפילה פדיתי אותם? שנאמר: "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם אל האלהים" (שמות ב כג). בימי יהושע, לא בתפילה עשיתי להם נסים? שנאמר: "ויקרא יהושע שמלותיו" (יהושע ז ו). ומה אמרתי לו? "נטה בכידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה". בימי השופטים, לא בבכי שמעתי צעקתם? שנאמר: "ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' " (שופטים ו ז). בימי שמואל לא בתפילה שמעתי להם? שנאמר: "ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה' " (שמואל א ז ט). וכן אנשי ירושלים, אע"פ שהכעיסוני, לא בשביל שבכו לפני רחמתי עליהם? שנאמר: "כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה ... בבכי יבואו ובתחנונים אובילים" (ירמיה לא ו-ח). הוי: איני מבקש מכם לא זבחים ולא קרבנות אלא דברים, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ". לכך אמר דוד: "ארחץ בנקיון כפיי" (תהלים כו ו)²⁵ - איני אומר להקריב לך אלא "לשמיע בקול תודה", שאני מודה לך על דברי תורה.²⁶

זה הדבר אשר תעשה להם – קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: הזכרנו באש הדף את "זה הדבר" שנזכר בפרשת ויקהל (שמות לה ד) בהקשר עם התרומה למשכן ובסמוך לאיסור מלאכה בשבת במשכן, משם נוסדו ל"ט מלאכות. ראו בהקשר זה את דרשת ר' יוסי בן חנינא בירושלמי שבת

²⁰ דרשה זו מציגה את המגמה שמתבססת על נביאים אחרונים של בית שני ומדרשי חז"ל, המעמידה את תלמידי החכמים שתורתם ייחוסם, כנגד מעמד הכהונה שכל ייחוסם הוא ייחוסם המשפחתי. או לפחות, דורשים מהכהנים לא רק ייחוס אבות, אלא גם ידיעת התורה (וההלכות המיוחדות להם). אבל בשלב מסוים הולכת החכמה ותופסת את מקומה של הכהונה (ושל הנבואה). וכבר אמרו, לא רק: "מה כהן נוטל בראש, אף תלמיד חכם נוטל בראש" (מסכת נדרים דף סב עמוד א), אלא גם: "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ" (מסכת הוריות דף יג עמוד א), ועוד.

²¹ יש נוסחאות שמחקרן "אף" זה ויש שהותירוהו על כנו. אלה שהותירוהו, העצימו את דברי המדרש המדבר על תפילה במקום קרבן.

²² כהן המשיח, ראו ויקרא ד ג: "אם הכהן המשיח יחטא". הכוונה בשורות אלה היא: הם, האנשים החשובים, יש בידם אמצעים להביא קרבן. אנו העניים שאין ידנו משגת, היאך יכופר לנו?

²³ לא ברור מה פשר תשובה זו. אולי כפרת הכלל? שכל העדה מביאה ביחד? ראו גם דברינו [אם כל עדת ישראל ישגו](#) בפרשת ויקרא. בין כך ובין כך, הדיאלוג בדרשה זו נמשך.

²⁴ גם דברי תורה איננו יודעים. האם זו ביקורת על העשירים (תלמידי החכמים) שאינם דואגים להשכלת ההמון במקרא לפחות?

²⁵ אגב אורחא, יש להעיר על ביטוי זה לרחוץ בניקיון כפיו, שקנה לו שביתה בשפת ימינו. אין ספק שהפיסוק הנכון הוא: לרחוץ בניקיון, את כפיו. ולא לרחוץ בניקיון-כפיו. ניקיון הוא סוג של חומר מנקה כמו סבון, ואילו 'ניקיון כפיים' הוא התוצאה ולא חלק מהפעולה. אבל אפשר שכוחה של השפה המתחדשת גם כאן ואין לפסול את השימוש המוטעה של ימינו. הוא רוחץ, מציג קבל עם, את ניקיון כפיו, את כפיו שלכאורה נקיות ובאמת הן מלוכלכות. והבלשנים והמחדשים יחליטו.

²⁶ פתח המדרש בכבוד הגדול שניתן לכהונה שהתבססה (או נתבררה) בידיהם של משפחה מיוחדת משבט הלוי, שהיא אחד מקנייניו של הקב"ה. המשכה בקדושתם המיוחדת של הכהנים שיש בה גם סכנה של מיתה, אבל אם הכהן בן תורה הוא הריהו כמלאך ה' צבאות. וכעת אנו מסיימים במחשבה על כל עניין הקרבנות ובמוטיב התפילה. ביני לביני עברנו לנקודת מבט חדשה. לא של הכהונה, גם לא של משה או של הקב"ה. אלא של מי שבשבילו באמת כל העניין הזה נבנה ומוקם - בשביל העם שמקום זה הוא לו כפרה ותפילה. ואם אין ידו של האדם הפשוט משגת? ואם הוא מ"הדורות הללו" שלאחר החורבן, אנשים קשיי יום שאוכלים את עשב השדה (שאדם משליף משדהו ואוכל", בראשית רבה כ י), אנשים "שאף על פי שהם מצרים אין התורה זזה מהם" (שמות רבה לא ב), אנשים שבכל רגע נטויים למיתה (ויקרא רבה ל ג), אנשים "שאין להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפילה זו בלבד" (שם). מה נעשה להם? "זה הדבר אשר תעשה להם" – "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ". ועם נברא יהלל יה.

פרק ז הלכה ב: "זה הדבר אין כתיב כאן, אלא: אלה הדברים [שמות לה א] – דבר, דברי, דברים, מיכן לאבות ולתולדות".
ונזכר שם שרבי יוחנן וריש לקיש למדו נושא זה במשך שלוש וחצי שנים והוציאו "ארבעים חסר אחת תולדות". זה הדבר
- בעבודת הכהנים במקדש, אלה הדברים – באיסורי מלאכה בשבת.